

posa massa al Sud entre de Dertosa i *Saguntum* potser desorientat per una reminiscència de *Histra* d'*Avienus* que devia ser cap a Peníscola o Xivert. Segons un doc. de 1362 seria còpia d'un text antic, el *Riuduyastre* formaria fins a mar el límit de la veu-
5 geria de Tortosa (Llibre de Privilegis d'Ul·ldecona p. 145); 1330. *Rodiaster*, mapa it. 1375, *Riudastre* mapa mall. (BSAL III, 317a)

Ullastrell, Ullastret, V. Ullastre Ullat, V. Ull

ULLAVES

Paratge extens i font, en els Ports, dins el vast
terme de Morella.

El nom de la font d'*uŷábas* el vaig recollir en l'enq. de 1961 (XXVII, 166, cf. p.169) anant de Morella a Mas d'*Ametla*, situat dins la dena del *Muixacre* i La Llècua, que es troba a la part més meridional del vast terme de Morella (zona que ja afronta amb el
20 terme d'Ares: la font era entre el dit mas, per una banda i el barranc de *Blai-Adell* i *La Masa*, per l'altra però recordo que era ja dins d'aquella dena.

Del ric i preciós Capbreu Milian, compilat l'any 25 1443, veiem que no era sols el nom de la font, sinó d'un extens paratge, les notícies del qual es troben en diversos folis: en particular se li dedica tota una secció f. 51-51, que duu l'epígraf: *Ulldiaüs* amb una sigla que s'entén *Ulldiaues*. Copio les entrades d'aquest epígraf, en els trossos que interesen el nom en estudi, i després les restants on figura.

«Un camp de terra e pallica a *Vulldiaues*, que son de Matheu Cavall» f 51r 71. I «Un mas a *bulldiaues*» f.52r. «Un camp de terra a *Hulldiaues* » (id.).

«En x'é ar A *Vlldiaues*» (entre els propietaris del *Moll*) (f. 36r).

«Un tros de terra que li donà son sogre a *Vulldiaues* (38r). «A *Vlld.*» (39r). «A *Vulld.*» (49r). «En *Vulld.*» (58r). Una sort de terra a *Vulldiaues* (f.101v.).

La lectura d'aquests exemples és clar, per bé que en aquest caràcter de lletra hi ha dues espècies de *u*: una, bastant corrent, és pràcticament igual a una *n* en el cas dels passatges 52r, 36r, 49r, i l'últim dels citats; però altres cops, amb traçat més acurat, hi ha
45 una *u* inequívoca (així, en el 51r, i alguns altres) i el dit epígraf es comprova comparant-ho amb les lletres dels mots *Barranc, Xúua, Benet, Ráu, Sent Miquel, Soriano* etc. D'altra banda és clar que la pronúncia anotada oralment suposa per força una *u=v*,
50 no pas *n*.¹

ETIM. Tenim diversos punts segurs: a) que hi ha una font, i avui és l'única cosa que els meus informants locals recordaven: prova que ha estat sempre l'indret més conegut dins el paratge, si bé segles
55 enrere el seu nom va servir per denominar un parat-

ge de terres, entre les denes de La Llècua i el Muixacre, ús que després aniria quedant antiquat; b) que d'allí a la vora baixava el «ba<r>ranc» citat juntament (f.52): segurament el que m'anomena en «Barranc de Blai Adell»;² c) que avui es pronuncia *uŷábes*, forma que sembla evolució fonètica. d) Les mencions antigues són en part de *Ull-*, part de *Hull-*, part de *Vull-*; en algunes precedides de les prep. «*ull-*», «de *Ull-*», context que es prestava a la intercalació d'una *-v-*; altrament aquest és un fet que es produeix en altres NLL, com *Ulldemolins* i en frases antigues on entra el nom de *l'ull humà* (*DECat.* VIII, 964a4096 cf. n.3).

Essent nom d'una font, i de la font d'on deriven les aigües del barranc, quasi s'imposa creure que aquí entra el mot *ull* en el sentit de 'deu, ullal'. Però havent-hi constantment *Ulld-* en totes les o n z e mencions antigues, s'endevina que es crearia com compost de *ull+de* + un complement. I una intuïció natural és suposar que aquest complement sigui una forma variant del mot 'aigua'; tal com a Amèrica del Sud i en diversos parlars espanyols es diu *Ojo de agua*, amb el sign. de 'ullal, deu', igual que en bastantes llengües: bc. *ur-begi*, literalment 'ull de l'aigua', àr. «*ain al-mâ* trad. literal del mateix. Llavors podem admetre que ací es forma el mateix compost en plural: *ull-de-aigües*, contret en *ulldiaues*, en la forma antiga.

Degué haver-hi després el canvi de *u* en *v*, canvi de cronologia permanent en català, com *meua, teua, seua > meva* etc. *berewa > bereva*; i cf. parelles comparables com cat. *trevà/göt.* TRIGGWA, *òvila* òliba/göt UGGWILA, fr. *lieue/cat. llegua*. Que la metàfora 'ull' per dir 'font, deu' estava en vigor en aquest zona ho veiem pel NL l'*Ull de l'asmâ*, designant el capdamunt d'un barranc afl. de l'Ebre, te. Garcia, on el mot *Asmâ* sembla resultar de *adâmâ* àr. «*ain-ma*.³ I Ulldemó (veg. s.v.).

Resten dos menuts detalls fonètics. Per que no aigües amb *-ig-?* Perquè seria la variant pròpia del mossàrab morellà; i al (*Riu d'Agues* és la forma mossàrab respectada encara per Jaume I, en lloc del modern *Riu d'Aigo*) capdaval ha restat també en la toponímia del Nord: *Gualba>Aqualba* AQUA ALBA, *Gualta* AQUA ALTA; no gaire al Nord, en els Ports de Tortosa hi ha la Penya *Galera* al Montsià que s'ha degut a reducció de *Pe. (A)gualera*. Que aquest arcaisme toponímic perdés la g, bé ho hem d'esperar, puix que els valencians pronuncien *àjua* o *auja* per aigua. Que *lld* s'hagi reduït *-l-* en el modern *Ullaves* és natural com *Valldossera>Vallossera*, *BALDURIA>Batllòria*. Tampoc no ens ha de fer escrúpol, que en l'antic *Ulldiaues* hi hagi *dea* apostrofat: devia ser una pron. extra-acurada, com entenent ull —ei, no vull dir ull humà sinó «ull d'Aigua»: seria la pron. adoptada per aqueixos «registradors de la propietat»